

Наталя Шушляннікова

(Херсон)

ЛІНГВОСЕМІОТИКА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СВІТОВОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядається змістовне навантаження наукового та художнього тексту під час осмислення історико-культурних аспектів минулого. Визначається роль тексту згідно інформаційно-семіотичної концепції культурної діяльності та функцій, що впливають на формування особистості. Наводяться приклади використання текстів під час викладання культурологічних дисциплін, виокремлюються актуальні проблеми сучасної системи освіти.

Ключові слова: семіотика, соціалізація, індивідуалізація, культура, особистість.

In the article the substantial burden of scientific and literary text in the study of the historical and cultural aspects of the past. The role of the text according to information semiotic concept of cultural activities and functions that influence the formation of personality. Examples of the use of texts in teaching cultural subjects, distinguishes actual problems of modern education system.

Keywords: semiotics, socialization, individualization, culture and identity.

Загальновідомо, що всі науки вивчають об'єктивну реальність, мають конкретно визначені предмет і об'єкт пізнання [4, с.5]. В цьому процесі науковці опановують об'єктивну дійсність за допомогою чисельних джерел, методи і принципи роботи з якими діалектичні за своєю природою. Але для філолога, мовознавця, історика, культуролога, філософа текст залишається провідною формою першоджерела.

В системі культурологічних дисциплін робота із текстом набуває власної специфіки, що виходить із принципів систематизування культурної діяльності. В даному випадку йдеться про інформаційно-семіотичну концепцію культурної діяльності, ідеологи якої Е.Кассіре́р, К.Леві-Строс, Ю.Лотман, Е.Сепі́р стверджують, що культура - це сукупність усієї не спадкової інформації, способів її організації та збереження [5, с.28]. Згідно цієї концепції, не спадкова інформація – це інформація соціальна, тобто та, що зберігається та передається соціумом. Тобто, культура – це пам'ять, а ще: культура – це насичений організм, що зберігає та передає будь-які повідомлення (тексти) та випрацьовує нові [там само].

Виходячи з цього, культура – це форма спілкування між людьми за допомогою знаків (символів). Знаками Ю.Лотман називає «будь-яке матеріально визначене: слова, малюнки, речі, які мають своє значення, тобто слугують засобом передачі смислу» [5, с.29]. В процесі опанування цієї «пам'яті людства» людина формує свої смисли, формуючи власну особистість (одна з найактуальніших проблем сучасної освіти). Першочергову роль тут відіграє читання. Сучасна молодь з меншим задоволенням читає книжки, ніж інформацію в інтернеті (але це теж інформація, теж тексти та думки, що впливають на світогляд людини).

Загальновідомо, що робота із текстом в процесі формування особистості проходить два етапи: соціалізацію та індивідуалізацію. Під час соціалізації особистості відбувається її адаптування до культурних ідеалів та цінностей даного соціуму (прикладом цього є підручники, хрестоматії та рекомендована література), а в умовах індивідуалізації особистості людина сама формує коло своїх джерел пізнання світу, особливо це стосується у виборі літератури наукової, публіцистичної, белетристики тощо.

Згідно інформаційно-семіотичної концепції культура це по-перше продукти духовного виробництва: етичні норми, естетичні смаки, світоглядні переконання, які формує спочатку соціум за допомогою системи освіти та

інституту родини, а потім вже вдосконалює сам індивід, в більшості своїй, шляхом читання та споглядання.

Виходячи з цього, робота з текстом є базовим атрибутом в процесі формування особистості. Відповідно, текст завжди виконує інформаційну, комунікативну, виховну та ціннісно-орієнтовну функції, і впливає не тільки на створення індивіда, а й на його вище призначення – самореалізацію.

Очевидно, що той матеріал (текст), що був підібраний та опанований викладачем особисто, та системою освіти в цілому, і є важливішою ланкою впливу на особистість на першому етапі формування – він формує аналітичні вміння, базу і світогляд для подальшого розвитку. Тому в сучасній системі освіти, одним з провідних питань залишається створення гідних підручників та методичних матеріалів, що повинні бути спрямовані на формування творчої особистості. Особливе занепокоєння визиває вітчизняний переклад, який посідає в сучасній освіті пріоритетне місце.

Загальновідомо, що зараз українською перекладаються підручники, монографії, мемуари, навіть термінологія та окремі дефініції. Під загрозу «неточного перекладу» потрапляють певні наукові теорії та концепції. Так, про автохтонне походження української нації Олесь Бузина пояснює: ««автохтон» в перекладі з грецької «самонароджений», тобто за логікою її послідовників, якійсь пітекантроп, що вивівся з мавпи в Африці, прийшов на береги Дніпра, і тут, тихесенько переродився в українця, від якого створилися росіяни, білоруси та інші народи аж до індусів» [2, с.3]. А ще, у того ж Бузини є відповідний переклад російською Вольтера: «Украина – страна казаков, расположенная между Малой Татарией, Польшей и Московией... Плохое управление погубило здесь то добро, которое природа пыталась дать людям», на жаль оригінал знайти дуже важко, але сподіваємось, що фахівці вже опрацьовують це болюче для сьогодення питання.

Подібне вільне трактування зустрічається і в процесі цитування, і в перекладах художніх творів, що активно використовуються під час

викладання циклів культурологічних та мистецтвознавчих дисциплін. Так, Лада Коломієць, вивчаючи Вільяма Шекспіра в українському перекладі Тодося Осьмачки, зазначає: «Далі ми наводимо приклад того, як афористичний констатуючий вислів (підкреслений нами), в основі якого є порівняння, також може передувати гіперболічному наростанню ознаки (за нею образи, стани або явища порівнюються між собою) з наступним стягненням гіперболи у контрастний до неї образ-літоту, що раптово зовсім уриває зростаючу швидкість підсилення ознаки:

<p>Macb. <u>I have no spur</u> <u>To prick the sides of my intent, but</u> <u>only</u> <u>Vaulting ambition</u>, which o'erleaps itself And falls on th' other side (1298:25).</p>	<p>Макбет. <u>Не маю я</u> <u>острог, аби підгонити свій намір,</u> <u>А тільки гонор є розбурханий,</u> Що поруч із конем біжить, який летить Ускачки, його переліта та й пада навznak (69).</p>
---	--

Тут гіпербола, побудована за принципом градації (*біжить, летить ускачки, переліта*), завершується цілковитою втратою наростаючої ознаки (літота: *пада навznak*). Часте поєднання гіперболи й літоти суттєво ускладнює ритмічну організацію художньої мови, що теж є однією з перешкод для легкого сприйняття тексту. Адже читацьке розуміння не переходить рівномірно від слова до слова, а розганяється й гальмує у раптовому стисненні форми» [3].

Але, в процесі викладання художньої культури нас цікавить більше художній образ, ніж «організація художньої мови». І тому Макбет – це ототожнення епохи, а що він «летить ускачки» не характеризує велич його злодіянь, а скоріше виправдовує його, «гонором розбурханого».

Цікавими є і образи срібного віку. Так, «Незнайомка» О.Блока у перекладі М.Литвинця виглядає так (уривок):

<p>Там <i>кочети</i> скриплять над озером, І чується жіночий виск, А в небі, все схопивши позирком,</p>	<p>Над озером скрипят <i>уключини</i>, И раздается женский визг, А в небе, ко всему приученный,</p>
---	---

<p>Байдуже скривлюється диск. <i>І мій єдиний друг, наморений,</i> В моїм видніє келишку І, тайним хмелем упокорений, Як я, таїть журбу важку. <i>А там, біля сусідніх столиків,</i> Лакеї заспані <i>стирчать,</i> І пияки з очима кроликів "In vino veritas!"* кричать.</p>	<p>Бессмысленно кривится диск. И каждый вечер <i>друг единственный</i> В моем <i>стакане отражен</i> И влагой терпкой и таинственной, Как я, смирен и оглушен. А рядом у соседних столиков Лакеи сонные <i>торчат,</i> И пьяницы с глазами кроликов «In vino veritas!»* кричат.</p>
---	---

Це, практично детальний переклад, який ретельно передає слова поета, але на жаль втрачає павутиння символізму і не відтворює його індивідуальність.

Загальновідомо, що Михайло Старицький переклав «Гамлета, принца Датського», який був надрукований у Києві 1882 року. «Авторові перекладу дорікали за те, що монологи Гамлета відтворені не ямбом, а хореем. Зокрема Корній Чуковський назвав це вандалізмом. Газета В.Шульгіна «Киевлянин» надрукувала рецензію під назвою «Принц Гамлет в постолох». Данило Мордовцев критикував перекладений початок монологу «Бути чи не бути, ось де заковика». Критик М.Шаповалова аргументовано пояснює характер відступів від оригіналу у перекладі українського драматурга тим, що той прагнув зробити шекспірівський текст дохідливим і зрозумілим. Доречними тут будуть рядки з вірша М.Старицького («Заспіву» до поеми Байрона «Мазепа»):

... Британця пісню голосну
Я переклав на рідну мову,
Щоб неокриленому слову
Добути силу чарівну» [1, с 125].

Таким чином виокремлюються актуальні проблеми сучасності: відтворити підручники у ланках системи освіти відповідно до вимог і можливостей часу, звернути увагу на перекладну літературу, що активно

використовується у наукових та учбових текстах та стимулювати можливості вчителя, вихователя, викладача до роботи із різними джерелами, тому що опанування науковою та літературною спадщиною, що залишається іншомовною, це семіотика сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія зарубіжної поезії другої половини ХІХ-ХХ сторіччя / Укл. Д.С.Наливайко. – К.: Навчальна книга, 2002.
2. Бузина О. Тайная история Украины-Руси / О.Бузина. – К.: Довіра, 2005. – 317с.
3. Коломієць Л. Діалог титанів: “Трагедія Макбета” Вільяма Шекспіра в українському перекладі Тодося Осьмачки / Л.Коломієць // Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах. – 1999. – №3. – С. 4-9.
4. Макарчук С. Писемні джерела з історії України / С.Макарчук. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.
5. Соколов А.В. Феномен социально-культурной деятельности / А.В.Соколов. – СПб.: СПбГУП, 2003. – 204 с.